

به نام خداوند بخشنده مهربان

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

کتاب سال ۱۳۹۴

صنعت، معدن و تجارت

پدیدآورنده:

سمیه نعمت‌اللهی

(پژوهشگر مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی)

تهران، ۱۳۹۶

موسسه عالی پژوهش‌های بازرگانی

کتاب سال ۱۳۹۴ صنعت، معدن و تجارت

پدیدآورنده: سمیه نعمت‌اللهی / دکترافسانه شفیعی / دکتراحمد تشکینی

ناظر علمی: دکتر داریوش مبصر

ویراستار علمی: دکتر محمد مهدی مجاهدی موخر (عضوهیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)

و دکتر آتوسا گودرزی (عضوهیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)

صفحه‌آرایی: دانش‌رسان / مدیر هنری: پاشا دارابی

چاپ اول: ۱۳۹۶ / شمارگان: ۱۰۰ نسخه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی

شرکت چاپ و نشر بازگانی

تهران، خیابان کارگر شمالی، بالاتراز بلوار کشاورز، شماره ۱۲۰۴

۰۲۱ ۶۶۹۳۹۳۲۹

www.itsr.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار	۹
----------------	---

فصل اول: جایگاه جهانی اقتصاد ایران و تصویر آن در شاخص های بین المللی

مقدمه	۱۵
۱-۱. نماگرهای منتخب	۱۵
۲-۱. شاخص های محیطی فعالیت اقتصادی	۲۴

فصل دوم: تحولات شاخص های کلان اقتصادی و جایگاه صنعت، معدن و تجارت در اقتصاد ملی

مقدمه	۴۳
۱-۲. تولید ناخالص داخلی حسب ارزش افزوده گروه ها و رشته فعالیت های	۴۳
۲-۲. اجزای هزینه ناخالص داخلی	۴۷
۳-۲. اشتغال صنعتی	۶۴
۴-۲. حمل و نقل	۶۵

فصل سوم: تحولات قیمتی در بخش صنعت، معدن و تجارت

مقدمه	۷۱
۱-۳. روند تغییرات شاخص های عمومی قیمت	۷۲
۲-۳. روند شاخص قیمت های کالایی منتخب مؤثر بر عملکرد بخش صنعت و معدن	۸۲

فصل چهارم: عملکرد بخش صنعت از منظر تحولات عملکرد رشته فعالیت های صنعتی

مقدمه	۹۳
۱-۴. بررسی وضعیت ساختار صنعت	۹۴
۲-۴. عملکرد رشته فعالیت های صنعتی بر حسب محصولات منتخب	۱۰۴

فصل پنجم: بررسی و تحلیل پویایی‌های بخش صنعت و معدن در بازار بورس و اوراق بهادار

مقدمه	۱۱۷
۱-۵- ارزیابی تحولات شاخص صنعت در بورس اوراق بهادار	۱۱۷
۲-۵- تحلیل کلی وضعیت شاخص‌های اصلی مالی صنایع بورسی	۱۱۹
۳-۵- تحلیل وضعیت صنایع منتخب در بورس اوراق بهادار	۱۲۲

فصل ششم: عملکرد بخش تأمین مالی و بودجه در حوزه صنعت، معدن و تجارت

مقدمه	۱۲۹
۱-۶- تأمین مالی از طریق بانک	۱۲۹
۲-۶- تحولات بودجه‌ای در بخش صنعت، معدن و تجارت	۱۳۴
۳-۶- تأمین مالی از طریق بازار سرمایه	۱۴۱
۳-۶- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	۱۴۳

فصل هفتم: تحولات انرژی در بخش صنعت، معدن و تجارت

مقدمه	۱۴۷
۱-۷- قیمت حامل‌های انرژی	۱۴۷
۲-۷- ترکیب سهم مصرف انرژی در بخش صنعت	۱۵۰
۴-۷- شدت انرژی‌بری در صنایع مصرف‌کننده عمده انرژی کشور	۱۵۹

فصل هشتم: سیاست‌های تجاری

مقدمه	۱۶۳
۱-۸- صادرات و واردات به تفکیک فناوری	۱۶۳
۲-۸- عملکرد تجارت خارجی غیررسمی	۱۶۵
۳-۸- تغییرات نرخ تعرفه	۱۷۰
۴-۸- عوارض صادراتی	۱۸۰
۵-۸- وضعیت حضور در ترتیبات منطقه‌ای	۱۸۱

فصل نهم: اقدامات وزارت صنعت، معدن و تجارت و سازمان‌های تابعه

مقدمه	۱۹۳
۱-۹. نقش وزارت صنعت، معدن و تجارت در بسته‌سیاستی خروج از رکود تورمی	۱۹۳
۲-۹. قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی در تأمین نیازهای کشور	۱۹۷
۳-۹. اقدامات انجام شده توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت	۱۹۷
۴-۹. عملکرد بخش‌های زیرمجموعه وزارت صنعت، معدن و تجارت	۲۰۲

فصل دهم: ایران ۱۳۹۴ در یک نگاه

ایران ۱۳۹۴ در یک نگاه	۲۱۳
منابع و مآخذ	۲۲۵
پیوست	۲۲۷

پیشگفتار

کتاب حاضر مجموعه‌ای از اطلاعات مربوط به عملکرد بخش صنعت معدن و تجارت در سال ۱۳۹۴ است که هدف آن بررسی تحولات بخش صنعت، معدن و تجارت و اقدامات انجام شده و تحلیل عوامل مؤثر بر عملکرد این بخش در این سال می‌باشد. اقتصاد کشور در سومین سال استقرار دولت یازدهم با تحولات سیاسی و اقتصادی گسترده‌ای روبرو بود و تحولات کلان اقتصادی کشور آثار متنوعی را بر بخش صنعت و معدن برجای گذاشت. مجموعه حاضر که در قالب ۱۰ فصل تدوین شده به بررسی تصویر ایران در آینده شاخص‌های بین‌المللی، تحولات شاخص‌های کلان و جایگاه بخش صنعت در اقتصاد ملی، تحولات قیمتی، عملکرد بخش صنعت از منظر عملکرد تحولات رشته فعالیت‌های صنعتی، بررسی و تحلیل پویایی‌های بخش صنعت و معدن در بازار بورس و اوراق بهادار، عملکرد تأمین مالی بخش صنعت، معدن و تجارت، تحولات انرژی در بخش سیاست‌های تجاری و اقدامات وزارت صنعت، معدن و تجارت و سازمان‌های تابعه می‌پردازد.

بررسی تصویر ایران در آینده شاخص‌های بین‌المللی در فصل اول کتاب نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۴ وضعیت کشور در اغلب شاخص‌های جهانی از جمله شاخص بهبود فضای کسب کار، رقابت پذیری، آزادی اقتصادی، عملکرد لجستیک و نوآوری بهبود یافته است. با این حال تا دستیابی به جایگاه نسبی مناسب فاصله زیادی وجود دارد، ضمن آنکه شاخص‌های حوزه تجارت خارجی بدلیل عدم وجود هم‌پیوندی مناسب

با محیط بین‌المللی و برخی کاستی‌های نرم افزاری و سخت افزاری در حوزه گمرک وضعیت نامطلوبی دارند.

بررسی تحولات شاخص‌های کلان و جایگاه بخش صنعت در اقتصاد ملی در فصل دوم کتاب نشان می‌دهد که تولید ناخالص ملی در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال قبل از آن رشد ۰٫۷ درصدی را با نفت و بدون نفت تجربه کرده و منابع رشد در این سال عمدتاً متکی بر بخش سنتی (کشاورزی) و منابع طبیعی (نفت) بوده است. بررسی اجزای تولید ناخالص داخلی بر رشد منفی زیربخش صنعت (۰٫۳- درصد) به دلیل حاکم بودن شرایط رکودی دلالت دارد. با این حال این روند در فصل انتهایی سال روبه بهبود گذاشته است. همچنین در این سال زیربخش معدن رشد ۱٫۶ درصد را تجربه کرده است. کاهش تقاضای کالاهای صنعتی و معدنی به واسطه کاهش ۱۳٫۱ درصدی ارزش افزوده بخش ساختمان به عنوان پیشران تولیدات صنعتی و معدنی در کشور از مهمترین عوامل رشد منفی بخش صنعت در این سال بوده است. بررسی اجزای هزینه ناخالص داخلی نیز بر عدم تحریک مؤثر تقاضا با وجود رشد مثبت مصارف بخش خصوصی و دولتی و کاهش تقاضا برای کالاهای صنعتی و معدنی و همچنین کاهش سرمایه‌گذاری به میزان ۱۰٫۲ درصد نسبت به سال قبل دلالت دارد. در سال ۱۳۹۴ کاهش تقاضای مؤثر برای تولیدات بخش در سمت تقاضا و کاهش تولید و سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات و تجهیزات در سمت عرضه از مهمترین تحولات بخش صنعت و معدن محسوب می‌شوند.

بررسی تحولات قیمتی بخش صنعت، معدن و تجارت نشان می‌دهد که شاخص قیمت تولیدکننده در سال ۱۳۹۴ معادل ۴٫۹ درصد رشد داشته با این حال بخش خدمات با سهم ۴۰٫۲ واحد درصدی از این رشد عامل اصلی در تغییرات شاخص بهای تولیدکننده بوده است. در این سال رشد شاخص بهای مصرف‌کننده ۱۱٫۹ درصد بوده که به نسبت رشد شاخص بهای تولیدکننده در سطح بالاتری قرار گرفته است. شکاف بین شاخص بهای تولیدکننده و شاخص بهای مصرف‌کننده نشان می‌دهد که نه تنها افزایش قیمت مصرف‌کننده در این سال به دلیل فشارهزینه نبوده، بلکه بخش تولیدی کشور به دلیل محدودیت تقاضا از قابلیت محدودی برای افزایش قیمت‌ها در طول

زنجیره ارزش بر خوردار بوده است. رشد ۰٫۴- درصدی زیربخش ساخت در سال ۱۳۹۴ در مقایسه با رشد ۱۰ درصدی سال قبل، شرایط رکودی حاکم بر این بخش را منعکس می‌نماید. ضمن آنکه رشد منفی شاخص قیمت زیربخش ساخت در مقایسه با رشد مثبت سایر بخش‌ها، کاهش رابطه مبادله تولیدات این بخش در مقایسه با دو بخش کشاورزی و خدمات را در پی داشته است.

بررسی عملکرد بخش صنعت از منظر عملکرد رشته فعالیت‌های صنعتی نشان می‌دهد که فعالیت در ساختار صنعتی که در آن صنایع بزرگ تنها ۵ درصد واحدها را از نظر تعداد به خود اختصاص می‌دهند، قابلیت محدودی برای حضور قدرتمند در رقابت جهانی و استفاده از تقاضای خارجی برای غلبه بر کاهش تقاضای مؤثر در کشور را داشته است. کاهش ۱۴ درصدی تعداد مجوزهای تأسیس صنعتی (شاخص تقاضای بالقوه سرمایه‌گذاری آتی) و کاهش ۳ درصدی تعداد مجوزهای بهره‌برداری (شاخص تقاضای بالفعل سرمایه‌گذاری) در سال ۱۳۹۴ نشانگر چشم انداز نه چندان مطلوب آتی به لحاظ سرمایه‌گذاری و گسترش ظرفیت‌های تولیدی است. شایان ذکر است بیشترین رشد تولید در برخی محصولات رشته فعالیت مواد و محصولات شیمیایی مشاهده می‌شود که صادرات آن حدود یک سوم از کل صادرات کشور را شامل می‌شود.

بررسی عملکرد واحدهای صنعتی و معدنی در بازار بورس و اوراق بهادار کشور در سال ۱۳۹۴ نشان می‌دهد که روند حاکم بر بازار بورس اوراق بهادار در مقایسه با سال پیش از آن بهتر بوده است و شاخص صنعت نیز رشد ۳۰ درصدی را تجربه نموده است. با این حال نباید از نظر دور داشت که عمده تحولات مثبت بورس و رشد شتابان شاخص‌های بورس، در سه ماهه چهارم سال ۱۳۹۴ و تحت تأثیر جو روانی مثبت پسایرجام رخ داده است.

بررسی تأمین مالی بخش صنعت، معدن و تجارت بیانگر این موضوع است که عمده تأمین مالی صنایع کشور همچنان از طریق بانک صورت می‌گیرد. این در حالی است که به لحاظ عملکرد بودجه‌ای کاهش عملکرد دولت در فعالیت‌های عمرانی در این سال قابل توجه بوده است.

اجرای قانون هدفمندسازی یارانه‌ها افزایش سهم مصرف گاز طبیعی و برق را در

سال‌های اخیر نسبت به سایر حامل انرژی در پی داشته است. تحولات انرژی در بخش صنعت و معدن نشان‌دهنده این موضوع که در سال ۱۳۹۴ به دلیل کاهش حجم فعالیت‌های اقتصادی و وضعیت رکودی حاکم بر واحدهای تولیدی و صنعتی کاهش مصرف انواع حامل‌ها در این بخش رخ داده است.

سیاست‌های تجاری حاکم بر بخش صنعت، معدن و تجارت بیانگر کاهش صادرات واردات غیررسمی بوده است. در این سال سیاست‌های دولت مبنی بر کاهش سطح تعرفه‌ها و تعداد ردیف‌های تعرفه در راستای بهینه‌سازی ابزار تعرفه و شفاف‌سازی حمایت از صنایع و بخش‌های اقتصادی صورت گرفته است. همچنین این سیاست‌ها در کاهش ممنوعیت‌های صادراتی و وضع عوارض صادراتی در جهت توسعه بخش مد نظر قرار گرفته است.

در چنین شرایطی وزارت صنعت، معدن و تجارت با رویکرد تحریک تقاضای داخلی، تأمین مالی و تکمیل راه‌اندازی طرح‌ها، توسعه صادرات و مدیریت هدفمند واردات، مبارزه با قاچاق، اجرایی کردن سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، توسعه آموزش و پژوهش، بهره‌وری و ارتقای کیفیت در محصولات تولیدی و سازماندهی و نهادسازی دنبال گردید. اقداماتی که در تسهیل بسترهای رشد صنعتی کمک شایانی کرد ولی ظرف تحولات بین‌المللی به عنوان عامل بازدارنده، اثربخشی آنرا محدود ساخت.

محمد رضا رضوی

رئیس مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی